

активното участие на българските доброволци в сръбско-черногорско-турската война фактически увенчава дългогодишните му усилия въпреки неизбежните до голяма степен усложнения и инциденти, предизвикани от сръбска страна преди и по време на войната.

Доброволческото участие на българите в сръбско-черногорско-турската война е масово и това не било случайно. В хода на разгрома на Априлското въстание и непосредствено след него българските доброволчески чети с участието си във войната срещу Турция откривали перспектива за продължаване на освободителната борба и това мотивирало голям брой доброволци. Но естествено формирането, организирането и ръководството на голям брой несвързани дотогава помежду си хора не можело да стане от само себе си и автоматично, без предварителна подготовка, контакти със сръбската армия и правителство и наличието на български водачи. Всичко това, въпреки неизбежните политически обусловени усложнения и трудности, било последователно осъществено от П.Хитовата дейност в Сърбия. Той понесъл, в много от случаите без основание, и отрицателните последици от некоректността и неуредиците на сръбските управляващи среди, преодоляването на които не зависело от българския войвода. Положението се влошило особено поради развихрилите се шовинистични тенденции и действия от тяхна страна. Въпреки това и несправедливите лични обиди и обвинения срещу него, ролята и заслугите на П.Хитов за възможността българите да продължат борбата си за освобождение са огромни и несъмнени. Тук нямаме място да разгледаме подробно конкретните му прояви и усилията му да отстоява при най-неблагоприятни условия българските интереси. Но, свързвайки в общия им смисъл неговите действия в полза на тези интереси по време на цялото си десетилетно пребиваване в Сърбия, не можем да не заключим, че неговата неотклонна работа със сръбските управляващи и обществени среди, както и предшестващата и съпътстваща политика на БРЦК за революционно сътрудничество със сърбите и другите южни славяни, обуславя осъществения опит за продължаване на народната въоръжена съпротива срещу османското владичество заедно със сръбската войска и доброволците от други южнославянски области, останали под турска власт.

По време на последвалата руско-турска война П.Хитов остава също една от главните фигури между българите и допринася за политическата и военната активност на българския народ. Напоследък някои историци от по-младото поколение, които се занимават с дейността и ролята на П.Хитов (В.Антонова и И.Жейнов в Русе, М.Кирова в Сливен и други), разширяват с нови свои изследвания представите ни за неизяснени моменти от биографията му, особено след 1875-1876 г., т.е. за участието му в руско-турската война и в политическия живот на освободена България след 1878 г. Тези изследвания и неоползотворени публикувани и непубликувани извори и проучвания доказват по безспорен начин, че командването на руската армия оценявало високо заслугите и качествата на П.Хитов и му възлагало отговорни мисии, за които знаем твърде малко или нищо.

5. Равносметката